

Systeemverandering

De weidevogels worden bedreigd en de predatoren zijn de boosdoeners, maar volgens landbouwdenker Ben Koks, die decennia lang werkte aan het meest succesvolle soortbeschermingsprogramma in agrarisch gebied in Nederland, is dat een denkfout. Landbouw bedreven als een economische activiteit vernietigt de natuurlijke habitat van weidevogels. En als het slecht gaat met de veldleeuwerik, stuit ook de menselijk soort op ecologische grenzen.

‘Het barst hier van de predatoren!’ Zo begint Ben Koks enthousiast ons gesprek aan de telefoon terwijl hij in de avond een ommetje maakt in de natuur. Hij kent daar alle nesten van de eekhoorns en hij weet waar de meeste vogels broeden, er zitten veel egels en de boommarter een paar honderd meter van zijn woonhuis laat zich geregeld zien. ‘We voeren de verkeerde discussie. We denken teveel vanuit de onderbuik, heel modieus tegenwoordig. Een weidevogelnestje is leuk, een

vos die het nestje opeet, is niet leuk. Maar als je denkt vanuit de optiek van vos, steenmarter, grauwe kiekendief of de raaf, dan krijg je een heel ander verhaal.’

Houtje touwtje

Koks zet grote vraagtekens bij het weidevogelonderzoek zoals dat in Nederland wordt gedaan. ‘Onderzoek naar predatie is altijd een compromis. Met alle goede bedoelingen moet ik de eerste onderzoeker nog ontmoeten die me kan overtuigen van de integriteit van zijn of haar onderzoek. Er is altijd te weinig tijd en te korte meetreeksen, problemen met camera’s en budgetten plagen de onderzoekers. Met houtje touwtje onderzoek kom je niet tot fijnmazige, onafhankelijke conclusies. Hoe is het toch mogelijk dat er in veertig jaar nooit een degelijk langjarig onderzoek heeft plaatsgevonden? Nooit is er een bruikbaar concept ontwikkeld, gebaseerd op kennis en objectiviteit, dat zou kunnen leiden tot herstel van weidevogels-populaties. Ik weet het, ik maak me niet populair, maar er worden

*Ben Koks met een nest grauwe kiekendieven.
Foto: Hans Hut 2020.*

fundamentele denkfouten gemaakt en men bekijkt het 'probleem' aan het einde van de pijplijn in plaats van aan het begin. Ben wat moe geworden om dat steeds weer uit te leggen aan al die types die het wiel keer op keer denken te moeten uitvinden.'

Irritaties

Recent was er nog een onderzoek van de Rijksuniversiteit Groningen. 'Boeren dachten het bewijs te kunnen leveren dat steenmarters en vossen de ellendelingen zijn, maar de onderzoekers concludeerden dat in een gebied waar predatoren waren weggevangen minder jonge weidevogels uit het ei kwamen dan in het gebied waar predatoren met rust werden gelaten. Precies het tegenovergestelde van waarop werd gehoopt. De rapen waren gaar en de ongewenste uitkomsten werden niet gepubliceerd. Zo gaat het, onderzoekers zitten in de tang. Ik ben zelf ook mijn baan kwijtgeraakt, ik wekte teveel irritaties bij gedeputeerden met slappe knieën en boerenorganisaties met dubbele agenda's.'

Beeldvorming

De predatoren krijgen de zwarte piet toegeschoven. 'In een vacature bij het ministerie wordt gesproken over het "probleem van predatie". Zo is de beeldvorming en daarom gaan we beleidsmatig predatorenluwe gebieden creëren, dat is vakjargon voor uitroeien. Het gaat altijd maar over vossen, steenmarters, kraaien en buizerds. Maar daarmee gaan de weidevogels er niet op vooruit. Niet zo heel ver van ons land, in Oost-Polen, delen van Denemarken, Scandinavië, waar veel meer predatoren samenzitten met enorme aantallen leeuweriken, paapjes, kwartelkoningen, grutto's, noem maar op, gaat het relatief beter, want daar is het landbouwsysteem nog niet uit balans.'

Wolf

Er is zelfs een plan om een hek om Friesland heen te zetten, om de wolf buiten de deur te houden. 'Ja het is werkelijk krankzinnig. En dan te bedenken dat de wolf juist zijn prooidieren zodanig reguleert, dat er bijvoorbeeld minder verkeersongelukken met wild zijn. We buitelen in de discussie over elkaar heen, iedereen heeft zijn belangen, maar we denken niet vanuit een praktisch en logisch concept. Als mensen bijv. meer zouden weten over de ecologie van wolven en

de verhalen met Roodkapje in de hoofdrol minder serieus zouden nemen, dan zou er fascinatie zijn in plaats van de retoriek waarin we onszelf nu gijzelen. Elkaar gijzelen doen we dus op ook met weide- en akkervogels, het paard achter de wagen spannen.'

Stikstof

Hoe ziet dat concept er uit? 'Onze landbouw is volledig uit het lood geslagen en wordt continu economisch over het randje geduwd. Er is geen plek meer voor beschutte gruttonesten, nergens kunnen wulpen nog rustig broeden, en dan schuiven we de schuld in de schoenen van de viervoeters die toevallig geen vegetariër zijn geworden, en die af en toe een eitje nodig hebben. Een vos of een steenmarter heeft weinig belangstelling voor een scharminkelige jonge grutto, maar hun hoofdprooi, muizen en woelratten, die zijn al vertrokken en het landschap is zo uitgekleeft dat de weidevogels zich wel moeten presenteren als de enige nog bewegende portie eiwit. En in dat landschap als kale voedselafabriek, doen de vossen en steenmarters het zo gezegd goed en de toch al creperende weidevogels worden opgeruimd. Vogelbescherming in die setting kan niet veel meer doen dan het vertragen van hun uitsterving.'

*Wulp op een 'totaal verkloot stukje boerenland'.
Foto: Ben Koks.*

En hoe lossen we het op? 'Noem het een predatielandschap. Een gevarieerd landschap waar predatoren veel meer kunnen gaan voor de soorten waarop ze zijn gespecialiseerd.' Maar dat willen de boeren niet, want zo'n gevarieerd landschap is niet efficiënt. 'Nee, maar als je het wat breder trekt naar stikstof, klimaat of ons consumptiegedrag, dan is juist een gevarieerd landschap beter voor de bodem, waardoor je het stikstof-probleem al in hoge mate kunt reduceren.'

Sicco Mansholt

Is de kern van het probleem niet dat we in Nederland voedsel produceren voor de halve wereld? 'Dat wordt gezegd, ja. Kijk, boeren zijn niet dom. Ze zijn eigenlijk ook teleurgesteld, ze snappen wel dat de problemen niet komen door de steenmarter, maar door de platheid van het huidige boerenland. Ik wil terug naar de landbouw van de jaren tachtig, divers en productief. De tijd van herenboer en minister Mansholt, toen boeren op een fatsoenlijke manier nog een goede boterham konden verdienen. Nu moeten ze snoeihard werken voor een habbekrats en ze hebben vervolgens geen marges om pindakaas op diezelfde boterham te verdienen. Daarbij krijgen ze te horen dat ze het stikstofprobleem veroorzaken, dat er geen vitamines meer in de groentes zitten, en dat ze ook nog eens niet genoeg hun best doen voor de weidevogels. Dan raak je in de stress, ze doen het nooit goed. Ondertussen belonen we de boeren voor zogenaamd weidevogelbeheer. Bij uitgesteld maaien 500 euro per hectare. Het is uitstel van executie. Voor de vogels is het weggegooid geld, al zijn er genoeg boeren die bij het maaien zoveel mogelijk rekening houden met jonge vogels op het land. Maar van de loonwerkers die ook 's nachts doormaaien, hoef je niets te verwachten.' De mens is dus eigenlijk de grootste predator? 'Ik heb jarenlang onderzoek gedaan naar kiekendieven en meer dan 30.000 prooien verzameld. Kiekendieven vangen wel eens een jonge haas, maar de meeste hazen worden niet het slachtoffer van superieure luchtacrobatiek van de kiekendief. Nee, tegenover de maaimachines waarmee in 48 uur tijd driekwart van het areaal weidevogelgebied wordt gemaaid, zonder enige restrictie, hebben ze geen schijn van kans. Ik noem dat "indirecte predatie". Roofvogels en bij-

voorbeeld meeuwen pakken de jonge hazen en de weidevogel pullen die reeds dood of zwaar beschadigd zijn. Met dit soort zaken wordt in het reguliere weidevogelonderzoek geen rekening gehouden.'

'Wacht even hoor, er komt hier een roofvogelover... Ja! Nou zie ik hem achter die eiken, een boomvalk. Er zitten zo'n dertig witte kwikstaarten op zijn staart. *Mobbing* heet dat, de boomvalk heeft geen schijn van kans door dit antipredator-gedrag... Eric, hoor je hoe ze tekeer gaan? Dat is toch heerlijk. Tegenover enorme maaimachines hebben weidevogels geen schijn van kans, maar ze hebben allemaal trucjes om zich te onttrekken aan predatoren. Prooidieren zijn minder sneu dan veel mensen denken.'

Neoliberale treurnis

We moeten dus naar een ander voedselproductiesysteem, wie gaat het doen? 'Dat is de hamvraag. Wij hebben de beste landbouwuniversiteit ter wereld, maar die loopt aan de leiband van de minister en bij het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit draait het vooral om de landbouw.'

Dezelfde fout die we maken door economie en klimaat bij elkaar te zetten? 'Touché! In onze neoliberale treurnis trekt de economie altijd aan het langste eind. Het budget dat boeren krijgen voor natuurbeheer is groter dan dat van terreinbeherende organisaties zoals Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en de provinciale landschappen. Vreemd toch, veel mensen weten dat niet. Boswachters doen hun best, net als veel boeren, maar ik ken niet één boer met voldoende soortenkennis en die vanuit die kennis zijn akkers organiseert. We moeten in ieder geval niet de weidevogelstand kunstmatig opkrikken door met jachtgeweren, vangkooien en vergiftiging de predatoren uit te roeien. Dat maak het alleen maar erger en dat ontslaat je van de discussie over een ander landbouwsysteem die dringend gevoerd moet worden.'

Voor meer achtergronden,
lees het essay van Ben Koks
Vogels wijzen ons de weg,
KNNV Uitgeverij, 95 pagina's, 2021,
ISBN: 9789050118132